

ช่วยให้ตายเร็ว

หรือช่วยให้ตายดี*

ขอเจริญพร ท่านรองอธิบดีกรมการแพทย์ผู้เป็นประธาน ท่านผู้อำนวยการสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ ท่านสหธรรมิก และญาติโยมสาธุชนทุกท่าน

เริ่มต้นคงจะต้องขอประทานอภัยออกตัวนิดหน่อย เกี่ยวกับชื่อเรื่องที่ได้รับนิมนต์มาพูดวันนี้ ตอนแรกก็แปลกใจหน่อย เพราะเป็นคำใหม่ ไม่เคยได้ยินมาก่อน แม้ว่าอาจจะเป็นคำที่ได้บัญญัติในวงการแพทย์ใช้กันมา แต่ตัวเองเพิ่งได้ยิน ตอนแรกก็งงหน่อย แม้พระที่อยู่ใกล้ได้ยินคำนี้ ท่านก็ไม่เข้าใจว่า “พินัยกรรมชีวิต” นี้คืออะไร แต่พิจารณาดูก็พอจับความได้

ว่าที่จริงก็เป็นเรื่องที่เคยมีผู้ถามมาแล้ว แต่ตอนนั้นยังไม่มีการบัญญัติชื่อกัน จนกระทั่งเมื่อวานนี้ มาเปิดดูหนังสือนิมนต์ปรากฏว่าไม่ได้มีเฉพาะคำว่า “พินัยกรรมชีวิต” เท่านั้น แต่มีต่อท้ายว่า “ผลต่อศาสนา” เลยยิ่งงงใหญ่ ว่า เอ๊ะ...เรื่องนี้จะมีผลต่อ

* ปาฐกถารธรรม ตามคำอาราธนาของสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ ณ ห้องประชุมโรงพยาบาลสงฆ์ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๔๑ (เดิมชื่อเรื่องว่า “พินัยกรรมชีวิต: ผลต่อศาสนา”)

ศาสนาอย่างไร ก็เป็นความผิดของตัวเองที่ไม่ได้ดูให้ชัดเสียก่อน พอเวลาระกัณฑ์เข้าเลยไม่มีโอกาสถามให้แน่นอน จากความไม่ชัดเจนนี้ก็อาจจะทำให้การพุดวันนี้ไม่เข้าสู่แนวทางที่ต้องการก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าใจก็คือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความตาย หรือว่าให้ชัดขึ้นอีกว่า เป็นเรื่องระหว่างชีวิตกับความตาย คือการที่ชีวิตจะสิ้นสุดลง และจะสิ้นสุดอย่างไร บุคคลที่เกี่ยวข้อง เริ่มตั้งแต่เจ้าของชีวิต ซึ่งในกรณีของการเจ็บไข้ได้ป่วยก็คือตัวผู้ป่วยเอง จะปฏิบัติต่อชีวิตของตนในขั้นสุดท้าย หรือต้อนรับความตายได้อย่างไร และผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งญาติ ทั้งแพทย์ ผู้รักษา พยาบาล จะมีท่าทีและปฏิบัติอย่างไร โดยเฉพาะในยุคนี้ที่การแพทย์ได้เจริญมาก เรามีเทคโนโลยีอำนาจอุปกรณ์ที่เรียกว่ายืดอายุได้ เรื่องก็ยิ่งซับซ้อนมากขึ้น

ตายดีคืออย่างไร และสำคัญอย่างไร?

ลองมาดูในแง่ของพระศาสนา การสิ้นสุดของชีวิตที่เรียกว่าความตายนั้น ท่านก็เห็นความสำคัญอย่างมาก ในคัมภีร์พุทธศาสนาพูดถึงอยู่เสมอว่าอย่างไรเป็นการตายที่ดี ท่านมักใช้คำสั้นๆ ว่า “มีสติ ไม่หลงตาย” ข้อความนี้ท่านเน้นอยู่เสมอ หมายความว่าในการดำเนินชีวิตที่ดีนั้น การสิ้นสุดของชีวิตก็ถือว่าเป็นตอนที่สำคัญ

ที่ว่าตายดีนั้น ไม่ใช่เฉพาะตายแล้วจะไปสู่สุคติเท่านั้น แต่ขณะที่ตายก็เป็นจุดสำคัญ ที่ว่าต้องมีจิตใจที่ดี คือมีสติ ไม่หลงตาย ท่านใช้คำว่า “อสมมุพฺโท กาลํ กโรติ”

ที่ว่าไม่หลงตาย คือมีจิตใจไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจดีงาม ผ่องใส เบิกบาน แล้วก็ขยายความไปถึงการที่ว่าจิตใจนึกถึงหรือเกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งที่ดี เราจึงได้มีประเพณีที่จะให้ผู้ตายได้ยินได้ฟังสิ่งที่ดีงาม เช่น บทสวดมนต์ หรือคำกล่าวเกี่ยวกับพุทธคุณ อย่างที่เราใช้คำว่า “บอกอะระหัง” ก็เป็นคติที่ให้ความรู้ว่าเป็นการบอกสิ่งสำหรับยึดเหนี่ยวในทางใจ ให้แก่ผู้ที่กำลังป่วยหนักในขั้นสุดท้าย ให้จิตใจเกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยวอยู่กับคุณพระรัตนตรัย เรื่องบุญกุศล หรือเรื่องที่ได้ทำความดีมา เป็นต้น

ไม่ว่าอะไรที่เป็นเรื่องดีงาม ทำให้จิตใจสดชื่นผ่องใส เราก็พยายามยกเอามาบอก เอามาแนะให้เป็นที่เกาะเกี่ยว หรือเรียกว่าเป็นอารมณ์ เพื่อให้จิตของผู้ป่วยอยู่กับสิ่งที่ดีงามนั้น จิตใจจะได้ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว แล้วก็มีสติ ไม่เป็นจิตใจที่ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย หรือขุ่นมัวเศร้าหมองอยู่กับความทุกข์ทรมาน

อย่างไรก็ตาม ยังมีการตายที่ดีกว่านั้นอีก คือให้เป็นการตายที่ใจมีความรู้ หมายถึงความรู้เท่าทันชีวิต จนกระทั่งยอมรับความจริงของความตาย หรือความเป็นอนิจจังได้

เพียงแค่ว่าคนที่จะตายมีจิตยึดเหนี่ยวอยู่กับบุญกุศลความดี ก็นับว่าดีแล้ว แต่ถ้าเป็นจิตใจที่มีความรู้เท่าทัน จิตใจนั้นก็จะมี

ความสว่าง ไม่เกาะเกี่ยว ไม่มีความยึดติด เป็นจิตใจที่โปร่งโล่งเป็นอิสระแท้จริง ชั้นนี้แหละถือว่าดีที่สุด

ในเมื่อเราถือว่าจะต้องให้ตายดีที่สุด สำหรับคนที่เกี่ยวข้องเราก็จึงพยายามว่าทำอย่างไรจะช่วยให้เขาไปถึงภาวะแห่งการตายอย่างดีที่สุดนั้น

ขอแทรกนิพนธ์หนึ่งคือ มีคติที่เกี่ยวกับเรื่องจิตตอนที่ตาย ที่ท่านสอนว่าให้จิตไม่เศร้าหมอง มีสติ ไม่หลงตายนั้น นอกจากความหมายในขณะที่ตายแล้ว ก็ยังมีความหมายโยงไปถึงภพที่จะเกิดใหม่ด้วย อย่างที่พุทธศาสนิกชนจำนวนมากคงจำได้ถึงพุทธภาษิตที่ว่า “จิตเต สงกิลฺลฺหฺเจ ทุคฺคตี ปาฎิกงฺขา” แปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ก็เป็นอันหวังทุคติได้ ในทางตรงข้ามก็มีพุทธพจน์ว่า “จิตเต อสงกิลฺลฺหฺเจ สุกฺคตี ปาฎิกงฺขา” เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติก็เป็นอันหวังได้

นี่เป็นพุทธพจน์ ที่ทำให้เราเห็นความสำคัญของการที่จะทำ ให้จิตใจผ่องใสตั้งงามในเวลาที่จะตาย เพราะว่า แม้แต่คนที่ทำกรรม มาไม่ดี ตามปกติก็จะมีจิตใจเศร้าหมองซุ่นมัว แต่ในตอนที่จะตาย ถ้าโดยบังเอิญจิตเกิดไปยึดเหนี่ยวสิ่งที่ดี นึกถึงเรื่องที่เป็นบุญเป็นกุศล จิตผ่องใสขึ้นมา เวลานั้นกรรมกลายเป็นอาสันนกรรม คือกรรมใกล้ตายฝ่ายดี แทนที่จะไปทุคติจากการที่ได้ทำกรรมชั่วมาตลอดเวลา หลายๆ สิบปีในชีวิต ก็กลับไปดีเสียนี้ เพราะฉะนั้นทางพระศาสนา จึงให้ความสำคัญกับเรื่องของจิตใจตอนที่ตายนี้มาก

เมื่อสภาพจิตในเวลาตายมีความสำคัญอย่างนี้ เราก็จึงพยายามช่วยให้คนตายได้ตายอย่างดี นอกจากไม่ฆ่าเขาแล้วก็หาวิถีทางที่จะช่วยให้เขาตายอย่างดีที่สุดด้วย

แม้ถึงวาระสุดท้าย

มนุษย์ก็ไม่หมดโอกาสที่จะได้สิ่งดีที่สุดในชีวิต

ยิ่งกว่านั้น ทางพุทธศาสนาถือว่า ชีวิตคนมีโอกาสตลอดเวลา จนถึงวาระสุดท้าย แม้แต่จะบรรลुประโยชน์สูงสุดของชีวิต ในขณะที่ดับจิต โดยเฉพาะการบรรลุธรรมซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ยอดสุดของชีวิต เรียกว่าง่าย ๆ ก็คือการบรรลุนิพพานนั้น แม้แต่ป่วยไข้กำลังจะตายก็มีโอกาส มนุษย์จึงมีโอกาสจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ไม่มีอะไรจะได้แล้วก็ยังสามารถได้สิ่งสูงสุดของชีวิต ดังมีท่านที่บรรลุธรรมในขณะที่จิตสุดท้ายตอนจะดับ ที่เรียกเป็นศัพท์ว่า “ชีวิตสมสัสสี” คือบรรลุธรรมสูงสุดพร้อมกับสิ้นชีวิต

การที่มีโอกาสมากถึงขนาดนี้ บางครั้งก็ขัดกันกับเรื่องทางร่างกาย คือแม้แต่ร่างกายเจ็บปวดทุกข์ทรมานที่สุดแล้วจิตก็ยังมีโอกาสอยู่ ตามปกติเราย่อมต้องการให้ทั้งกายทั้งจิตดีทั้งคู่ จึงจะมีสุขเต็มพร้อม แต่ดังที่กล่าวแล้วว่าคนเราไม่หมดโอกาส แม้ร่างกายเจ็บปวดสุดทรมานอย่างจะขาดใจ บางทีความทุกข์ทรมานเป็นต้นที่เกิเกิดขึ้นนั้นกลับมาเป็นอารมณ์ของปัญญา ทำให้เข้าใจยังเห็นความจริงของชีวิต และบรรลุโพธิญาณได้ เลยตรัสรู้ในตอนที่จะดับ

จิตนั้น กลายเป็นพระอรหันต์ไป เป็นอันว่า คนแม้จะตายจนถึงวาระสุดท้าย ก็ยังมีโอกาสที่จะบรรลุธรรมสูงสุด ที่เป็นประโยชน์สูงสุดยอดของชีวิต จึงเป็นข้อที่ต้องคำนึงไว้อย่างหนึ่ง

มีเรื่องในพระไตรปิฎกกล่าวถึงพระสาวกที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งก็คงจะไม่แพ้คนที่เจ็บป่วยในปัจจุบัน อย่างคนที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งบางชนิดที่ทุกข์ทรมานอย่างมาก ยิ่งสมัยก่อนนั้นเราต้องนึกกว่ายังไม่มีเครื่องอุปกรณ์มาช่วย ยารักษาความเจ็บปวดก็คงได้ผลไม่เท่าสมัยนี้ คนสมัยก่อนจึงคงจะต้องเจ็บปวดทรมานอย่างที่สุด แต่ถึงอย่างนั้นก็ปรากฏว่า บางท่านในขณะสุดท้ายที่ทุกข์ทรมานอย่างย่ำแย่ ก็ได้เกิดปัญญามองเห็นธรรมรู้เข้าใจความจริงของชีวิตอย่างแท้จริง

แล้วก็วางจิตต่อชีวิตของตนและต่อโลกได้ถูกต้อง จิตใจก็โปร่งโล่ง หลุดพ้นเป็นอิสระ จึงบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์อย่างที่กำลังกล่าวเมื่อกี้

ที่พูดมานี้เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงอย่างหนึ่งในการที่จะปฏิบัติต่อคนที่เจ็บป่วย คนที่ช่วยเหลือจะต้องเข้าใจเรื่องนี้ แล้วเราอาจจะกลับไปช่วยคนเจ็บไข้ได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากช่วยในทางสภาพจิตที่ดีงาม ให้ยึดเหนี่ยวในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งก็ดีอยู่แล้ว เราอาจจะก้าวต่อไปอีกขั้นหนึ่ง คือการช่วยทางปัญญา

ด้านปัญญานี้คนมักจะไม่ค่อยนึกถึง มักจะมองแค่เรื่องที่จะให้จิตยึดสิ่งที่ดีไว้ เกาะเกี่ยวกับบุญกุศลไว้ ซึ่งยังเป็นความยึดถือ

อย่างหนึ่ง ถ้าพ้นจากขั้นนี้ไปได้ เหนือขึ้นไป ก็จะอยู่ด้วยความสว่าง
โปร่งโล่งของปัญญาที่บรรลุลหรรษ

คนเราที่เกิดมานี้ บางที่อยู่ด้วยความสุขสบายมาตลอดชีวิต
ถ้าขาดความรู้เท่าทัน วางใจไม่ถูก ชีวิตที่อยู่มาดีนั้น กลับส่งผล
ย้อนกลับมาทำให้ยึดมั่นในชีวิตมากขึ้น หรือยึดมั่นเข้าไปเต็มที่
แล้วความยึดมั่นในชีวิตนั้นแหละ พอถึงเวลาจะต้องละจากไป ก็
เป็นเหตุให้มีความทุกข์ขุ่นมัวเศร้าหมองมากขึ้น เพราะฉะนั้นใน
วาระสุดท้ายที่ว่าเมื่อไหร่ ถ้าเกิดแสงสว่างแห่งปัญญาขึ้นมากก็หลุดไป
ได้อีกที

เรื่องนี้มองในสายตาของเรา อาจจะคิดไม่ถึงว่าอะไรดีที่สุดใน
แต่ในทางพระศาสนาท่านสอนให้เราเห็นว่า การเกิดปัญญาเข้าถึง
ความจริงนั้นแหละ เป็นความสุขที่สมบูรณ์ที่สุด ถึงตอนนั้นเราจะ
ปลงใจวางใจต่อทุกอย่างถูกต้องไปหมด จิตใจโปร่งโล่งสว่างไสว
อย่างไม่มีอะไรมาขัดคั้นจำกัด

ชีวิตของทุกคนที่เกิดมาควรจะได้ถึงขั้นนี้ แต่ถ้าหากว่าตอน
ที่สุขสบายอยู่ยังไม่ได้ แล้วคนเจ็บป่วยทุกข์ทรมานกลับได้ขึ้นมา
เราก็ต้องยอมรับว่าเขาได้สิ่งประเสริฐกว่าเรา อันนี้เป็นข้อที่นำมา
เสนอไว้ให้เห็นทัศนคติหรือท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องความ
ตายนี้ในส่วนหนึ่ง

ต้องยอมรับว่าเรายังรู้ไม่เพียงพอต่อความจริงของ ธรรมชาติจึงต้องปฏิบัติการด้วยความไม่ประมาท

ปัจจุบันนี้เรามีปัญหาซับซ้อนสืบเนื่องมาจากความ
เจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
เจริญก้าวหน้าก็จริง แต่พร้อมกันนั้นอันอาจจะเป็นเพราะความไม่
สมดุลในความเจริญนั้นด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา

พูดในแง่หนึ่งคล้ายๆ กับว่าเทคโนโลยีนั้นเจริญมาก ได้
สร้างอุปกรณ์มาช่วยยืดชีวิตคน แต่ในเวลาเดียวกันอีกด้านหนึ่ง
วิทยาศาสตร์กลับเจริญไม่พอที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตของคน
คือแม้ว่าวิทยาศาสตร์จะเจริญ แต่ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติที่
วิทยาศาสตร์ค้นพบมา ยังไม่เพียงพอที่จะให้คำตอบที่ชัดเจนว่า
ชีวิตคืออะไร ความตายเป็นอย่างไร ชีวิตจะดับสิ้นเมื่อไรแน่ ถึง
เดี๋ยวนี้จะบอกอย่างนั้นอย่างนี้ เช่นบอกว่าคนตายเมื่อก้านสมอง
ตายเป็นต้น ก็ยังอยู่เพียงในชั้นคาดหมาย เป็นเรื่องที่ยังไม่ได้รู้
เด็ดขาด

นอกจากนั้น คำตอบของวิทยาศาสตร์ก็เป็นคำตอบแห้งๆ
พูดเรื่องชีวิตอย่างไม่มีชีวิตชีวา เพราะพูดได้แต่เรื่องด้านร่างกาย ซึ่ง
เป็นเพียงด้านหนึ่งของชีวิต แต่เวลาคนมีปัญห เรื่องมันจะมา
รวมอยู่ที่จิตใจ พอถึงตอนนี้วิทยาศาสตร์ก็เลยไปไม่ถึง

ทางพุทธศาสนาบอกว่า ชีวิตสิ้นสุดเมื่อจิตสุดท้ายดับไปใน
ภพนี้ คือเมื่อจุติจิตดับ แต่ก็เป็นเรื่องนามธรรมที่มองไม่เห็น ก็อย่าง

ที่พูดไปแล้วว่า ความรู้ของมนุษย์ แม้วิทยาศาสตร์จะมาช่วย ก็ได้เพียงในระดับของรูปธรรม คือด้านร่างกาย แต่ความรู้เรื่องชีวิตอย่างสมบูรณ ที่บรรจบกันทั้งด้านกายและด้านจิต ก็ยังไม่เพียงพอ

จึงได้พูดไว้เมื่อีกว่า ความเจริญทางเทคโนโลยีไปไกล ได้ช่วยให้มีอุปกรณ์ยึดชีวิตคน แต่วิทยาศาสตร์เจริญไม่พอที่จะให้ความรู้ที่สมบูรณเกี่ยวกับชีวิต เมื่อความรู้เรื่องชีวิตกับอุปกรณ์ที่มาทำต่อชีวิตไม่สมดุลกัน ก็ต้องเกิดปัญหา เรียกว่าเป็นปัญหาจากความไม่สมดุลในด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ กับการมีเครื่องมือที่ใช้จัดการกับธรรมชาติ

เป็นความใฝ่ฝันมานานแล้วที่มนุษย์ต้องการพิชิตธรรมชาติ โดยเฉพาะอารยธรรมปัจจุบันตามแนวคิดของตะวันตกที่มุ่งมั่นว่า จะต้องพิชิตธรรมชาติให้ได้ เพราะเชื่อว่าเมื่อไรมนุษย์พิชิตธรรมชาติได้ก็จะเป็นความสำเร็จที่สมบูรณของมนุษย์ แต่ในการที่จะพิชิตธรรมชาตินั้นก็ต้องรู้จักธรรมชาติอย่างแท้จริง แต่เวลานี้เราก้าวในด้านหนึ่งล้ำไป คือเราสามารถประดิษฐ์อุปกรณ์เทคโนโลยีที่จะใช้จัดการกับธรรมชาติได้มากมาย แต่พร้อมกันนั้นเรายังไม่มีความรู้ในธรรมชาติอย่างเพียงพอ เราจึงต้องมาประสบปัญหาอย่างนี้

การรู้ตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับความไม่สมดุลหรือความไม่พร้อมเหล่านี้จะทำให้เราปฏิบัติต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้ดีขึ้นโดยมีความไม่ประมาท คือจะปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง ความไม่ประมาทในความหมายหนึ่งก็คือ อย่าไปตัดสินปุบปับเด็ดขาด ต้อง

เพื่อใจไว้ให้พร้อมที่จะมีการแก้ไขปรับปรุง คนเรามักมีความไม่มึนเฉียงที่ชอบตัดสินอะไรว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ทั้งที่ยังไม่รู้จะแจ้ง และเมื่อตัดสินไปแล้ว ก็ยึดอยู่อย่างนั้น และใช้ข้อที่ยึดไว้นั้นเป็นเกณฑ์ตัดสินต่อไปโดยไม่หาความจริงต่อ

ลักษณะอย่างหนึ่งของการที่จะอยู่อย่างไม่ประมาท คือ อาจจะเป็นสองชั้นว่า ในชั้นนี้เราทำได้เท่านี้ แต่เราเพื่อใจไว้พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป ซึ่งจะทำได้ต้องมีการศึกษา ต้องมีการพัฒนาปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อว่าในภายหน้า ตัวเราก็กตามลูกหลานของเราก็กตาม จะได้ปฏิบัติต่อเรื่องนี้ได้ดีขึ้น

นอกจากนั้น ตอนนี้อาจจะมีการบัญญัติกฎหมายอะไร เขาก็คงจะต้องเพื่อใจไว้เช่นเดียวกัน เช่นยอมรับว่า เรากำลังบัญญัติกฎหมายที่จะมาใช้ปฏิบัติต่อชีวิตนี้โดยที่เรายังไม่รู้ความจริงแท้แน่นอน แม้บางครั้งเราอาจจะรอดความรู้จริงไม่ได้ แต่เราจะทำอย่างไรให้ดีที่สุด

การรู้ความจริงของธรรมชาติ กับการตัดสินใจปฏิบัติ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์

เมื่อมีเรื่องที่จะต้องพิจารณา อย่างในกรณีนี้ เราพูดได้ว่าไม่มีสูตรสำเร็จ เมื่อไม่มีสูตรสำเร็จ เราจะทำได้เพียงนำเอาหลักการบางอย่างมาใช้ ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์ที่จะต้องใช้ปัญญาในการนำหลักการทั่วไปมาใช้ให้เข้ากับเรื่องเฉพาะกรณี เมื่อไม่มีสูตรสำเร็จปัญญาก็ต้องเข้ามา เพื่อพิจารณาที่จะทำให้อะไรดีที่สุด

ถ้าว่าตามทางพุทธศาสนา เราต้องแยกเรื่องเป็น ๒ ระดับ
ระดับที่ ๑ คือหลักการที่เป็นความจริงของธรรมชาติ

ระดับที่ ๒ คือการสนองความต้องการของมนุษย์ว่า เมื่อรู้
ความจริงนั้น หรือมีความจริงเท่าที่รู้ แล้วมนุษย์จะเอาอย่างไร

๑. การรู้ความจริงของธรรมชาติว่าเป็นอย่างไร อย่างใน
กรณีนี้ก็คือรู้เรื่องชีวิตมนุษย์ เช่นว่าชีวิตมนุษย์คืออะไร เป็นอย่างไร
ชีวิตสิ้นสุดเมื่อไรแน่ ถ้าเรารู้ความจริงนี้แน่นอนเด็ดขาดแล้ว การ
ปฏิบัติที่ว่ามนุษย์จะเอาอย่างไรก็จะชัด แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่า
ความจริงของธรรมชาตินั้นเรายังรู้ไม่เด็ดขาด

๒. การปฏิบัติของมนุษย์ว่าจะเอาอย่างไร ในเรื่องนี้ปัญหา
อยู่ที่ว่า ถ้าข้อหนึ่งยังไม่ถึง การตัดสินใจในข้อที่สองก็ทำได้ยาก ปัญหา
จึงมาอยู่ที่ว่า ถ้าจะต้องทำทั้งที่ยังไม่รู้ มนุษย์จะเอาใหม่ และจะเอา
อย่างไร

เป็นอันว่า การที่จะสนองความต้องการของมนุษย์อย่างไร
เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างการรู้ความจริงของธรรมชาติ กับ
การปฏิบัติต่อความต้องการของคน เรื่องนี้เป็นปัญหาของมนุษย์มา
โดยตลอด ถ้าเป็นกรณีที่เรารู้ได้เข้าถึงความจริงแล้ว เราก็มั่นใจและ
สบายใจในการปฏิบัติที่ว่า จะเอาอย่างไร ทั้งนี้เราก็ต้องรู้ตัวอยู่แล้วว่า
ความจริงของธรรมชาตินั้นไม่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์
เพราะฉะนั้นเราจึงต้องแยกออกเป็นสองชั้นอย่างที่ไปแล้วนั้น

ที่ว่าความจริงของธรรมชาติไม่เป็นไปตามความต้องการ
ของมนุษย์นั้น ก็รวมทั้งการที่ว่ามันจะไม่เป็นไปตามบัญญัติของ

มนุษย์ด้วย มนุษย์อาจจะมาตกลงบัญญัติกันว่าอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ถ้าเราไม่รู้ความจริงของธรรมชาติ การปฏิบัติก็ไม่ได้ผลจริง และก็จะมีปัญหาต่อไป

ไม่ว่าเราจะบัญญัติอย่างไรก็ตาม ความจริงของธรรมชาติก็ไม่เป็นไปตามบัญญัติของมนุษย์นั้น จึงเป็นเรื่องที่บอกว่าต้องไม่ประมาท คนจะต้องพยายามศึกษาเพื่อให้อู้ความจริงของธรรมชาติ เมื่อรู้แล้วจะทำอย่างไร ก็เป็นขั้นปฏิบัติการที่สืบเนื่องออกไป แต่ก็ขอให้มีการประสานกันไว้ ถ้ายังทำไม่ได้จนถึงความจริงแท้ ก็จะได้ตามความจริงเท่าที่รู้ถึงเวลานั้น

ในกรณีของความตายนี้ก็มีเรื่องของความต้องการที่จะต้องพิจารณา เช่นอย่างความต้องการของผู้ป่วยเอง เช่นที่ว่าผู้ป่วยมีความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ก็อยากจะตาย แล้วก็อาจจะบอกคนอื่นให้ช่วยฆ่าเขา ตามธรรมดาแม้คนที่เป็นเจ้าของชีวิตเขาต้องการจะตายแล้วให้คนอื่นฆ่าเขา โดยปกติก็ต้องยอมรับว่าคนฆ่าไม่พินิจฆ่าฉันทิชิ ถึงเราจะบอกว่าก็เขาอยากตายนี้ ฉันทิฆ่าให้แล้วตามความต้องการเขา ฉันทิน่าจะได้บุญ แต่มันก็ยังเป็นการฆ่าอยู่นั้นแหละ นี่ก็เป็นปัญหาอีก

ในกรณีของความเจ็บป่วย บางทีคนที่จะตายไม่รู้ตัวแล้ว พอสังเริจแล้ว ตัวเองก็ไปอยู่ในภาวะไม่รู้ตัวจนกระทั่งโคมา ที่นี้ปัญหาก็อยู่ที่ว่า คนที่อยู่จะปฏิบัติตามคำสั่งอย่างไร ซึ่งเป็นตอนสำคัญที่จะต้องพินิจพิจารณา ซึ่งแน่นอนเราย่อมหวังประโยชน์แก่คนตายนั้นแหละ

ขั้นที่หนึ่ง เราอาจจะนึกว่าเราอยากให้เขาพ้นจากทุกข์
ทรมาน แต่เป็นไปไม่ได้ใหม่กว่าเจ้าของชีวิตเองที่ต้องการจะตายนั้นก็
อาจจะสั่งโดยหลงผิด เพราะเวลาที่ทุกข์ทรมานเต็มทีนั้น ก็จะมอง
และเห็นไปข้างเดียว คิดแต่จะทำอย่างไรจะพ้นจากทุกข์ทรมานนั้น
ไปเสีย แต่แท้จริงนั้นที่เขาทุกข์ทรมานมาก เขาอาจจะไม่ตายก็ได้
ถ้าเราไม่ด่วนไปตัดรอนชีวิตของเขาเสียก่อน เขาอาจจะรอดก็ได้ นี่
บางทีเราก็มารู้ แต่นี้ก็ยังเป็นเรื่องข้างนอก

ข้างในที่ลึกกว่านั้นก็คือจิตใจของเขาเอง ในตอนที่เขา
สื่อสารกับคนอื่นไม่ได้นั้น เราไม่รู้ว่าในใจเขายังมีความคิดได้หรือ
เปล่า ทั้งในระดับที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว แม้แต่่างๆ อย่างในเวลา
เจ็บป่วยมากๆ ญาติอาจจะนิมนต์พระไปพูดให้ฟัง ไปสวดมนต์
หรือแม้แต่ลูกหลานเองอาจสวดมนต์ให้ฟัง ก็จะมีการสงสัยกันว่า
เอ...นี่คนเจ็บเขาจะได้ยินหรือเปล่า เขาจะรู้ไหม เขาจะได้ประโยชน์
หรือเปล่า

บางทีอินทรีย์ทั้งหลาย เช่น ตา หู เป็นต้น ไม่ได้ดับไปพร้อม
กัน แม้คนเจ็บจะสื่อสารไม่ได้แล้ว เพราะประสาทที่จะสื่อสารและ
สมองที่จะสั่งงานในส่วนที่สื่อสารแสดงออกนั้นทำไม่ได้ แต่ในฝ่าย
รับรู้บางทีก็ยังรับรู้อยู่ แม้จะรับรู้ด้านนี้ไม่ได้ ก็อาจจะรับรู้ด้านโน้น
ได้ รับรู้โดยตรงไม่ได้ แต่อาจจะรับรู้ทางอ้อมได้ บางทีรับรู้ทางตา
ไม่ได้ แต่อาจจะรับรู้ทางหูบ้าง ทางสัมผัสกายบ้าง หรือแม้โดย
บรรยากาศ คือยังมีบางส่วนหรือบางทางที่ยังรู้ได้อยู่

เพราะฉะนั้น แม้แต่เสียงสวดมนต์ ซึ่งเราอาจจะนึกว่า เขาคงไม่รู้เรื่อง แต่เขาอาจจะได้ยิน หรืออาจจะแว่ว หรืออาจจะรับรู้บรรยากาศ เพราะฉะนั้นจึงต้องเผื่อกันไว้ก่อน เสียงสวดมนต์ อย่างน้อยแม้แต่เจ้าตัวไม่ได้ยิน คือไม่ได้รับรู้โดยตรง แต่อาจจะสัมผัสแบบคนฝัน คนที่ฝันไม่ใช่ไม่มีการรับรู้เลยใช่ไหม คนฝันนี้ที่ว่าไม่รู้เรื่องนั้น ที่จริงในบางระดับก็รู้เหมือนกัน อย่างเช่นนอนหลับอยู่ในห้องนี้ แล้วมีคนมาเคาะประตู ปีกก ๆ ๆ ปรากฏว่าเดี๋ยวก็ตื่น แต่ก่อนตื่น ฝันไปแล้วว่าไปรบที่เวียดนาม ได้ยินเสียงระเบิดตูมตาม ๆ นั่นคือเสียงเคาะประตู หมายความว่ามีการรับรู้อยู่บ้าง คือในตอนที่ยังหลับอาจจะไม่สนิท นี่ก็คือการรับรู้โดยไม่รู้ตัว

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องตื่นหรอก ในขณะที่หลับนั้นแหละ อาจจะได้ยินเสียงบางอย่าง หรือมีการรับรู้บางอย่าง ทางหู ทางตา ทางสัมผัส แล้วก็เขาไปปรุงแต่งเป็นความฝันได้มากมาย นั่นหมายความว่าเขามีการรู้และจิตยังทำงานอยู่ในสภาพจิตที่ทำงานอย่างนี้ ถ้ามีอะไรช่วย จิตของเขาอาจจะเดินไปในทางที่ดี อย่างเสียงสวดมนต์ที่แว่วก็จะเป็นประโยชน์ เช่นจิตใจอาจจะเขาไปปรุงแต่งเป็นภาพนิมิตต่าง ๆ ที่ดีงาม ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของเขา เราจึงไม่ควรไปตัดรอน

ในกรณีที่ว่าลึกเข้าไปก็คือ ถ้าคนไข้สั่งไว้ว่าเมื่อถึงตอนนั้นอย่างนั้นแล้วให้จัดการให้เขาจบชีวิตเสียเลย ทีนี้ตอนนี้เราก็ไม่รู้แน่่ว่าที่เราไปตัดชีวิตเขาจะเป็นการไปตัดรอนโอกาสในการที่เขาจะได้เข้าถึงสิ่งที่ดีงามของชีวิต แม้แต่ประโยชน์สูงสุดอย่างที่กล่าวแล้ว

หรือเปล่า เมื่อทราบอย่างนี้ก็จะทำให้เราคิดมากขึ้น ไม่ใช่เห็นเขา
ทุกข์ทรมานเราก็คิดไปข้างเดียวว่านี่เขาเจ็บปวดแสนสาหัสแล้ว
เขาแย่แล้ว อยู่ไปทำไม ให้ตายเสียดีกว่า

พระสาวกบางองค์ในพุทธกาล แม้จะเจ็บป่วยทุกข์ทรมาน
แสนสาหัส แต่พอถึงที่สุดแล้วกลับเกิดผลในทางที่ว่า ในกระบวนการ
ทำงานของจิตใจ อาจจะมีภูมิหลังความรู้ อะไรต่างๆ กลับมาประมวล
กัน แล้วกระทบกับประสบการณ์นั้น ทำให้เกิดการหยั่งรู้หยั่งเห็นได้
ปัญญาอย่างที่ว่า เป็นโพธิญาณตรัสรู้ไปเลย อันนี้ก็กลายเป็นว่า
บุคคลนั้นจะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เรากลับไปตัดรอนเขาเสีย
เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ต้องเผื่อไว้ให้เป็นข้อคำนึงเพื่อจะได้ไม่คิด
ข้างเดียว เพราะเรามักจะมองไปในแง่เดียวว่า เขาทุกข์ทรมานนัก
ถ้าตายพ้นทุกข์ไปได้คงดี

ที่ว่ามานี้เป็นแง่ต่างๆ ที่จะต้องพิจารณา เพื่อจะได้
ระมัดระวังว่า การที่จะถือเอาตามคำสั่งของคนไข้จะเพียงพอหรือไม่
รวมทั้งความคิดของเราว่าเป็นการคิดที่เพียงพอหรือไม่ด้วย

อย่างน้อย เราก็จะไม่คิดเพียงแค่ว่าทำอย่างไรจะช่วยให้เขา
ได้ตาย แต่จะคิดว่าทำอย่างไรจะ让他ตายดีด้วย

หลักการใหญ่: ปฏิบัติการด้วยเจตนาดีที่สุด บนฐานแห่งปัญญาที่รู้ถ่องแท้ที่สุด

ในโลกที่เจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาก
ขึ้นนี้ จะมีปัญหาต่างๆ ที่ซับซ้อนแปลกๆ มากขึ้นด้วย ซึ่งไม่มีสูตร

สำเร็จในการที่จะแก้ปัญหา จะมีให้ก็เฉพาะตัวหลักการ ซึ่งมนุษย์จะต้องรู้จักใช้ปัญญานำไปปรับเข้ากับเรื่องในแต่ละกรณี

ในขณะที่มนุษย์สมัยโบราณ อาจจะอยู่ง่ายๆ ด้วยสูตรสำเร็จ ที่ยึดถือปฏิบัติไปตามความเชื่อหรือศรัทธา แต่ในยุคปัจจุบันที่สูตรสำเร็จไม่เพียงพอ มนุษย์จะต้องอยู่ด้วยหลักการ ที่ปฏิบัติโดยใช้ปัญญา และข้อสำคัญประการแรกก็คือ ต้องมีหลักการที่เป็นหลักได้จริงๆ

ที่ว่า เราต้องอยู่ด้วยหลักการ แล้วเอาหลักการนี้ไปประยุกต์ใช้ เพราะไม่มีสูตรสำเร็จนั้น ได้บอกแล้วว่า มีหลัก ๒ อย่างที่ต้องคำนึง คือ

๑. ความจริงของธรรมชาติเป็นอย่างไร

๒. มนุษย์จะเอาอย่างไร

ความจริงของธรรมชาติ กับความต้องการของมนุษย์ จะต้องมาโยงกันว่า เมื่อความจริงของธรรมชาติเป็นอย่างไร และเมื่อรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไรแล้ว มนุษย์จะเอาอย่างไร หรือจะปฏิบัติอย่างไร

การรู้ความจริงนั้นเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของมนุษย์ที่สำคัญมาก เป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษคือ ปัญญา มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีภูมิปัญญา และปัญญานี้ก็พัฒนาได้ จนกระทั่งถึงที่สุดเป็นโพธิ์ คือความตรัสรู้ ซึ่งเป็นการเข้าถึงความจริงแท้

ข้อสองคือการตัดสินใจของมนุษย์ว่าจะเอาอย่างไร เรียกว่า

เจตนา

สองอย่างนี้เป็นเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาตัดสินใจและปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ แต่ในเมื่อคนทั่วไปหาได้รู้ความจริงของธรรมชาติอย่างถ่องแท้ไม่ เราจึงต้องมีข้อเตือนใจในการปฏิบัติ ๒ ประการคือ

๑. ในขณะที่ตัวเองยังไม่เข้าถึงความจริง มนุษย์จะต้องใช้ปัญญาให้มากที่สุด หากความรู้ในความจริงให้ดีที่สุดก่อนที่จะตัดสินใจ ให้การตัดสินใจหรือเจตนาที่จะเอาอย่างไรมันเกิดจากความรู้อย่างถ่องแท้มากที่สุด พุดง่ายๆ ว่าปัญญาที่ดีที่สุดในขณะนั้น

๒. มีความไม่ประมาท ที่จะพัฒนาปัญญานั้นต่อไป เมื่อถึงขั้นนี้ เราก็เอาเกณฑ์สองอย่างนี้มาใช้ตัดสินว่า ในการกระทำแต่ละอย่างนั้น เราได้ทำไปโดย

๑. มีปัญญารู้ความจริงโดยศึกษาอย่างละเอียดลออถี่ถ้วนที่สุด พิจารณาค้นคว้าปรึกษาหารือกัน รอบคอบที่สุดแล้วหรือยัง
๒. ตัดสินด้วยเจตนาดีที่สุดแค่ไหน เจตนาดีที่สุดในกรณีนี้ก็คือเจตนาที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มีความปรารถนาดีต่อผู้ป่วย

เราตัดสินใจด้วยความปรารถนาดีต่อผู้ป่วย แต่ก็ต้องประกอบด้วยปัญญาด้วย ให้สองอย่างนี้มาประกอบกัน ในแต่ละกรณีนั้นๆ เราก็อาจจะพุดยติได้ว่า ถ้าทำด้วยปัญญาสูงสุด และด้วยเจตนาดีที่สุดแล้ว เท่าไรก็เท่านั้นก่อน ถ้าไม่อย่างนั้นเรื่องของ

มนุษย์ก็จะมีทางยุติ แต่ทั้งนี้ก็เป็นวิธีปฏิบัติที่เราใช้ในกรณีอย่าง
ที่ว่า เราไม่มีสูตรสำเร็จ

แต่ก็ไม่ใช่ว่ามัน ยังต้องมีต่อไปอีกว่า เราจะต้องไม่
ประมาท ในขณะนี้ ครั้งนี้ กรณีนี้ เราตัดสินใจด้วยปัญญาสูงสุด
และด้วยเจตนาดีที่สุดแล้ว เราก็เพื่อไว้อีกว่า เราจะพัฒนาตัวเอง
ต่อไป เพื่อให้การตัดสินใจครั้งต่อไปได้ผลดียิ่งขึ้น ไม่ใช่ยึดไว้
ตายตัวและจบเท่านั้น

ปัญหาที่ว่ามานี้มีความหมายหลายอย่าง นอกจากรู้ความ
จริงของธรรมชาติแล้ว ก็ยังมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาของเราเอง
เช่นเรื่องวิชาการการแพทย์ และความรู้ที่เกิดจากการเพียรแสวงหา
เพิ่มเติม เช่นด้วยการปรึกษาหารือกัน ไม่ใช่จะตัดสินใจไปง่าย ๆ
คนเดียว อย่างนี้เป็นต้น การที่ได้มารวมหัวกัน ระดมความคิดกัน
ร่วมกันพิจารณาแล้ว ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เราพูดได้ว่ามีปัญญาที่
ดีที่สุด และทำด้วยความรู้ความเข้าใจมากที่สุด

จากนั้นก็คือ ทำด้วยเจตนาที่ดีที่สุด มีความมุ่งหมายดี
ปรารถนาดีต่อมนุษย์ที่เป็นเจ้าของชีวิตนั้น พร้อมทั้งปรารถนาดีต่อ
สังคม และปรารถนาดีต่อมนุษยชาติ

เวลานี้เรื่องความปรารถนาดีก็มีความซับซ้อนที่จะต้อง
พิจารณากันอีก เช่นว่า เราจะรักษาชีวิตคนเจ็บนี้คนเดียวแล้ว
จะต้องยอมเสียเงินอย่างมากมาย ซึ่งเกิดจากงบประมาณของ
ประเทศชาติ จะก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชนเท่าไร เดียวนี้
ปัญหาโยงกันไปหมด

เพราะฉะนั้น ที่ว่าเจตนาดีที่สุด บางทีไม่ใช่เจตนาดีเฉพาะต่อตัวผู้ป่วยไข้คนเดียวเท่านั้น ต้องปรารถนาดีทั้งต่อชีวิตของคนที่จะตายด้วย และต่อสังคม ต่อประเทศชาติทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งเรื่องปัญหาทางเศรษฐกิจและเรื่องอื่นๆ นี่แหละที่ว่าพูดได้ในแง่หลักการ แต่ไม่มีสูตรสำเร็จ

ในกรณีอย่างนี้ก็เป็นอย่างอื่นว่า เราได้หลักในการประสานความจริงของธรรมชาติ กับความต้องการของมนุษย์ให้พอไปกันได้

วันนี้จะพูดแต่เพียงแนวกว้างๆ อย่างนี้ก่อน เพราะไม่แน่ใจว่าจะเข้าใจความหมายของหัวข้อปาฐกถาชัดเจน โดยเฉพาะตอนที่สองที่ว่าผลต่อศาสนา แต่เรื่องพินัยกรรมชีวิตก็พูดไปจากพื้นความเข้าใจเก่า ในเรื่องที่ใช้ศัพท์ใหม่ ซึ่งสำหรับตัวเองไม่ทราบว่าได้บัญญัติกันเมื่อไร แต่ว่าโดยสาระคำถามทำนองนี้มีมานานพอสมควรแล้ว เป็นปัญหาของยุคสมัยในเวลาที่วิทยาศาสตร์เจริญ แต่อย่างที่ว่าแล้วคือเจริญไม่สมดุล เพราะรู้ความจริงของธรรมชาติไม่เพียงพอ แต่สามารถสร้างสรรค์อุปกรณ์เทคโนโลยีมาจัดการกับชีวิต และจัดการกับธรรมชาติได้ก้าวไกลล้ำหน้าไปมาก

แม้จะพูดไม่ยาวก็คิดว่าอาจจะเป็นข้อคิดบางประการ หรือแทนที่จะเป็นข้อคิดที่เป็นประโยชน์ ก็อาจจะกลับทำให้ท่านทั้งหลายยิ่งสับสนหนักเข้าไปอีก คือยิ่งทำให้ตัดสินใจยากเข้าไป แต่ก็เป็นเรื่องจำเป็น เป็นธรรมดาว่าเมื่อเราจะหาข้อยุติที่ดีที่สุด เราก็ต้องนำเอาสิ่งเกี่ยวข้องที่ควรพิจารณาเข้ามา

สุดท้ายนี้ขอฝากย้ำอย่างที่ว่าแล้วคือ ปัญญา กับ เจตนา เป็นองค์ประกอบสำคัญ ปัญญาเป็นตัวเชื่อมมนุษย์ให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ แล้วก็เป็นตัวพิเศษที่ตรงนี้ ตรงที่ว่าสามารถรู้ความจริงของธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นเพียงผลผลิตของธรรมชาติ สัตว์ทั้งหลายอื่นนั้นมันเกิดขึ้นมา เหมือนกับเป็นผลผลิตของธรรมชาติเท่านั้น แต่มนุษย์มีความสามารถพิเศษที่กลับไปรู้ต้นตอของตัวเอง คือรู้ธรรมชาตินั้นได้ นี่คือตัวปัญญา

ปัญญาเชื่อมมนุษย์เข้ากับความจริงของธรรมชาติ และเมื่อมนุษย์มีปัญหา รู้ความจริงของธรรมชาติแล้ว ก็จะช่วยให้เจตนาในการเลือกตัดสินใจของมนุษย์นั้นทำได้ที่ดีที่สุดด้วย เพราะฉะนั้นจึงขอให้เรามีเจตนาที่เกิดจากพื้นฐานของปัญญาที่ดีที่สุด พร้อมทั้งมีความไม่ประมาทที่จะพัฒนาปัญญานั้นต่อไปจนกว่าจะเป็นปัญญาที่สมบูรณ์

ขออภัยในวันนี้ไม่ได้ช่วยให้ความแจ่มแจ้งแก่ที่ประชุมมาก แต่ขอฝากไว้เป็นข้อคิดพิจารณาเพียงเท่านี้ก่อน ขอนุโมทนาต่อทุกท่านในที่ประชุมนี้ และขอให้ความตั้งใจดีนี้ ดำเนินไปสู่ประโยชน์ที่ดีที่สุดแก่ชีวิตและสังคม เพราะว่าท่านที่ตั้งเรื่องนี้ขึ้นมาแน่นอนว่ามีกุศลเจตนาปรารถนาดีต่อชีวิตและเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะต่อท่านผู้สูงอายุ เมื่อเจตนาดีเริ่มแล้ว ก็เป็นมงคล นับว่าเป็นจุดเริ่มที่ดี ก็ขอให้เราก้าวหน้าไปทั้งในเจตนาดีที่เรามี และก้าวหน้าไปในปัญญาที่จะมาเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจด้วยเจตนาดีนั้นด้วย ขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ทุกท่าน